

Riksantikvarens kommuneprosjekter

GODE EKSEMPLER PÅ BRUK AV KULTURARVEN I LOKALMILJØET

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Kulturmiljø og landskap utvider det romlige perspektivet på kulturminnene. Kulturmiljø gir sammenhengen eller helheten som enkeltobjektene inngår i, mens landskap gir sammenhengen mellom naturmiljø og kulturmiljø. Kulturminnene kan være kilder til kunnskap og opplevelse. Kulturminneverdiene representerer verdier langt ut over de økonomiske.

Kulturarven - vår kollektive hukommelse

I omgivelsene rundt oss er det spor fra menneskers liv og virksomhet fra alle tider. De eldste sporene kan være boplasser fra de første menneskene som livberget seg i det som i dag er Norge. De yngste sporene kan være et veganlegg som sto ferdig i går. Landskap bærer preg av at mennesker har brukt dem og påvirket dem gjennom tidene. Selv om fysiske spor mangler, kan hendelser i og særtrekk ved landskapet være opphav til stedsnavn, sagn, fortellinger og tradisjoner.

Ansvar for forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer deles av alle. Bare et fåtall kulturminner og kulturmiljøer har et formelt vern. Hovedtyngden av arealplanleggingen og den daglige forvaltningen av kulturarven og våre nære omgivelser foregår i kommunene. Svært mange kulturminner blir tatt vare på gjennom bruk, vedlikehold og skjøtsel i lokalsamfunnet.

Kommunen som samfunnsbygger

Kommunen er hovedaktør i den lokale utviklingen og kan bidra til å aktivisere verdiene kulturminnene representerer, sammen med eiere, allmennhet, ulike sektorer, frivillige organisasjoner og næringsinteresser. Det som på statlig og regionalt nivå er delt i sektorer, samles i stor grad i kommunen. I kommunen er kulturminneforvaltning en virksomhet på tvers av etatene.

Kommunen har, som resten av kulturminneforvaltningen, ansvar for å bidra til at man når politiske mål satt på nasjonalt nivå. Kommunen er sentral i forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer gjennom arbeidet med plan- og byggesaker. I kommuneplanen stokes kursen ut for samfunnsutviklingen lokalt. Det er derfor viktig at også forvaltningen av kulturminneverdiene forankres i kommuneplanen. I tillegg har kommunen myndighet etter flere særlover som berører kulturminner, blant annet som lokal landbruksmyndighet og som økonomisk ansvarlig for vedlikehold av kirker og kirkegårder. Kommunen forvalter også tilskuddsordninger i forbindelse med statlige, regionale og kommunale satsingsområder. I forhold til lokale museer og lokalhistoriske arkiv har kommunen en sentral rolle gjennom eierskap og/eller som finansiell bidragsyter.

For mange mennesker har det betydning at et sted gir uttrykk for kvalitet, estetikk og historisk forankring, når de skal velge boområde eller arbeidsplass. Mange lokalsamfunn har et bevisst forhold til sin kulturhistorie. Den brukes målrettet og med stolthet i ulike sammenhenger, blant annet i ulike arealplanprosesser. At kommunen kan vise til en bevisst politikk på dette området, er et konkurransefortrinn ved tilflytting og næringsetablering.

Barn på gammel solvverksløkke, Berglokka i Kongsberg

Kjølnes fyr i Berlevåg Foto: Riksantikvaren

Stødi på Saltfjellet Foto: Ingegerd Holand

Langestrand kirke i Larvik Foto: Riksantikvaren

...ka i Kongsberg. Foto: Oskar Puschmann

...antikvaren

Bakgrunn for prosjektene

Høringene i forbindelse med NOU 2002:1 Fortid former framtid og møtene med fylkeskommunene og kommunene om oppgavefordelingen vinteren 2001/02 viste at kommunene ønsker mer kunnskap om kulturminner og kulturmiljø for å løse de kommunale oppgavene. Mange ønsker også å bruke kulturarv som viktig element i utviklingen av lokalmiljøet.

Et gjennomgangstema var at kommunene har for få folk og mangel på kompetanse til å håndtere kulturminnespørsmål på en fullgod måte. De som har kompetanse innen fagområdet har også mange andre oppgaver å skjøtte. Dermed blir det liten anledning til å gå i dybden i en del spørsmål, for eksempel til å utarbeide kulturminneplaner, til å foreta grundig nok saksbehandling, følge opp saker der kulturminner er involvert og til å bli god nok på fagfeltet.

I de fleste kommuner har man lokale historielag eller andre organisasjoner som er opptatt av kulturminnespørsmål. Disse er en viktig ressurs å øse av og er ”advokater” for kulturminnene. Videre representerer museene et viktig faglig støtteapparat for kommunene, men samarbeidet og kontakten mellom kommunene og museene varierer både når det gjelder form og innhold.

Prosjektene

I tidsrommet 2001-05 har Riksantikvaren deltatt i programmet Miljøvennlige og attraktive tettsteder i distriktene. I tillegg har Riksantikvaren i årene 2002-05 også tatt initiativ til flere ulike typer kommuneprosjekter for å få gode eksempler på lokalt kulturminnearbeid. Både Tettstedsprogrammet og de andre prosjektene avsluttes i løpet av 2005. Riksantikvaren håper at erfaringene fra organiseringen og gjennomføringen av prosjektene, og resultatene, kan fungere som inspirasjonskilder og som gode ideer for andre kommuner og lokalsamfunn.

Kommune(del)planprosjektene

I prosjektet Kommune(del)planer for kulturminner og kulturmiljøer har Riksantikvaren invitert ni kommuner til å utvikle eksempler på prosesser og kommune(del)planer som et viktig verktøy for å ta vare på kulturarven. En god kommuneplan er et nyttig verktøy for kommunen når det gjelder kulturarv og arealplanlegging, og for bruk og vern av kommunens ressurser. At de som bor, arbeider eller gjester et sted deltar i debatten om hvordan kommunen og stedet skal utvikles, gir fellesskapsfølelse og et engasjement som er positivt for lokalsamfunnet.

Pilotprosjektene for å utvikle gode og robuste kompetansemiljøer lokalt har blitt gjennomført i et 30-talls kommuner. Kommunene har samarbeidet med en rekke frivillige organisasjoner, museer, skoleverket og andre deler av privat og offentlig forvaltning. Målene har vært å øke kunnskapen om kulturminnene, engasjere ulike aktører i arbeidet og bidra til en bedre forvaltning lokalt.

Tettstedsprogrammet er et nasjonalt program i regi av Miljøverndepartementet med sikte på å samkjøre virkemidler, videreutvikle arbeidsmåter lokalt og formidle erfaringer i utviklingen av tettstedene. I alt deltar 16 kommuner og fire fylkeskommuner. Riksantikvaren har tatt aktiv del i programmet og fordelt midlene til kulturminne- og kulturmiljørelaterte prosjekter.

Foto: Kjell Andresen, Riksantikvaren

Noen foreløpige resultater

Alle prosjektene involverte kompetanse som finnes i lokalt – det ble gjennomført medvirkningsprosesser på ulike måter, inngått avtaler med skoler, museer, lag og foreninger og enkeltpersoner, avholdt møter, lagd oppslag i media og arrangert turer og dugnader. Ved å ta vare på kulturarven og bruke den aktivt har prosjektene bidratt til å utvikle stedsidentitet, samarbeid og engasjement. Prosjektene har lagt grunnlag for å etablere eller videreutvikle lokale kunnskapsmiljøer, som skal være robuste på lang sikt. Prosjektene har til dels gitt store ringvirkninger og har bidratt til utvikling av både næringsliv og levende lokalsamfunn.

Riksantikvaren har arrangert tre konferanser der kommunenes erfaringer i prosjektene ble lagt fram og diskutert. Tilbakemeldingene fra deltakerne har blant annet vært at man har stor nytte av å snakke sammen. Erfaringer kan deles og anbefalinger og råd om hvordan unngå fallgruver er nyttig å ta med seg. Møteplasser som slike konferanser, kurs og samlinger brukes til nettverksbygging, kompetanseoppbygging og inspirasjon. Flere har også pekt på at for å gjøre en god jobb lokalt, er det viktig at både kulturfolk og planfolk samarbeider og inviterer de andre etatene i kommunen med i arbeidet. Innleggene på konferansene er samlet i tre rapporter som man kan få ved å henvende seg til Riksantikvaren: www.ra.no

Flere opplysninger og lenker til Tettstedprogrammet finnes på www.tettsteder.no

For flere av kommuneprosjektene er det laget faktaark som beskriver prosjektet, gir opplysninger om kontaktperson i kommunen og nyttige lenker.

Faktaarkene finnes på:
www.riksantikvaren.no/Norsk/Rad_og_veiledning/For_kommunene/Kulturarven_i_lokalmiljoet/